

3 українського життя.

З діяльності Української Трудової Громади Заснування „Українського Наукового Товариства у Києві. Урядові репресії над українською пресою.

Розпуск другої Державної Думи, що счинився наперекір «основним законам» російської держави, спинив корисну діяльність російського народного представництва а разом з цим спинив і діяльність окремих партійних фракцій парламента. Акт 3 юня с. р. застав Українську Трудову Громаду Державної Думи на дуже цікавому моменту її розвитку. Вступивши зараз після відкриття Державної Думи до різних парламентських фракцій українські послы згодом почали робити заходи біля організації окремої Української громади, головним завданням якої ставилось: оборона інтересів українського народу в російському парламенті і вироблення відповідних законопроектів в інтересах української території і людности. Платформа громади давала можливість вступати до неї членам різних парламентських фракцій, починаючи від соціал-демократів і кінчаючи кадетами. В свій час ¹⁾ ми витали заснування спеціальної організації українських послів Державної Думи, визнаючи необхідність координованих виступів парламентських репрезентантів української людности в Державній Думі.

¹⁾ Див. „Україна“ ч. III. З українського життя, стр. 138—139. юнь 1907.

На нашу думку така парламентська організація може успішно функціонувати тільки в межах національних домагань і в тих питаннях, які мають спеціальний національний інтерес для України. Українські послы, принаймні ті, що були в перших двох Державних Думах, не могли бути однаковими по своїм поглядам і належності до тієї чи іншої політичної партії. Являючись представниками різних класів і груп українського громадянства, проходячи в парламент під різними партійними прапорами і за допомогою різних виборчих елементів, українські депутати мусили боронити в Державній Думі інтереси цих елементів громадянства і виступати там під відповідними партійними прапорами. Само собою зрозуміло, що організація в парламенті ріжнородних по своїм політичним поглядам депутатів одної якоїсь нації водну парламентську фракцію з одною програмою політичною і тактикою являється річчю неможливою і не натуральною. Противне буде політичним nonsens'ом. І із історії парламентського життя Західної Європи ми не бачимо прикладів такого «назаконного сожительства» ріжнородних політичних тіл. Колиж і бувають виемки, то вони тільки зайвий раз можуть свідчити або про недовгочасність подібних комбінацій, або про штучність їх, викликану специфічними умовинами,—в першому і другому випадку вони виявлятимуть тільки власне безсилля і будуть свідчити про необхідність, в інтересах справи, більш природних групуіровок і комбінацій. Кожна політична партія, так само як і парламентська фракція її в парламенті, має свою власну програму, має свою тактику і дісципліну. Проводити в життя програму своєї партії, триматись виробленої колективними зусиллями партійних членів тактики, підлягати партійній дісципліні являється обовязком кожного члена певної партії і, само собою зрозуміло, навіть тоді, коли він проходить в парламент депутатом. Парламентські ж організації, які ставлять своєю метою зєднати круг себе депутатів певної національності не тільки на національний платформі, а й на політичній, на ґрунті певних економічних і соціальних вимог, утворюють не можливі, не натуральні умовини для пове-

діння тих членів, які вступають в таку організацію. Вимагаючи від них підлягати партійній тактиці і дисципліні вони разом з цим примушують їх на кожному кроці йти проти своїх власних переконань, проти виступів і тактики більш рідних їм по своїй програмі парламентських фракцій, хоч би ці й належали до інших націй. Казати про шкodu такої поведенці депутатів нема чого. Приклад «людовців» в польському «колі» Віденського парламента, що, дякуючи реакційній більшості польської земельної шляхти в цій парламентській організації, весь час були на прив'язі у неї, і, звязані партійною дисципліною національної організації, своїми голосами збільшували реакційну силу і шкoдливість шляхти, може найкраще свідчити про ту велику небезпеку, яка загрожує окремим депутатам і честности їх політичного ймення, коли вони йдуть в національну парламентську організацію з метою реалізувати за її допомогою свої політичні, соціальні і всякі інші погляди. Однородна більшість такої організації зовше буде давити меншість і зовше остання примушена буде або йти на компроміси, або зраджувати самій собі. Очевидно, що єдиним логічним виходом із такого становища буде той, коли депутати різних національностей будуть групуватися в парламенті відповідно до своїх політичних, соціальних і ин. поглядів, додержуючи певного федеративного устрою і певних автономних прав в спільній організації. Утворюючи таким чином політичні групування в парламенті депутати окремих національностей збільшують політичну силу однородних парламентських фракцій і мають вільний шлях і розв'язані руки для своєї тактики, що до національних домагань і оборони останніх в парламенті. Для більшого успіху в справі виступів по національним питанням вони можуть закладати спеціальний національний парламентський Клуб, куди можуть входити на однакових правах різнопородні парламентські елементи, звязані між собою спільними національними інтересами. Гадаючи, що по такій організаційній схемі буде збудовано і український парламентський клуб, чи українську трудову громаду Державної Думи, ми бачили в цьому певний зріст української політичної сили в російському парламенті і раціональної групування ук-

раїнських депутатів по фракціям. Виявляється, однак, що така єдино логічна і нормальна групування не зустріла прихильності серед національно свідомих українських послів і в останні часи існування державної Думи Українська парламентська Громада виявила тенденцію сепаратуватися в окрему парламентську фракцію з самостійною програмою і тактикою. Імпульсом до цього було: з одного боку ігнорування прав українських послів в тих парламентських фракціях, до яких вони увійшли, особливо ж в трудовій, куди, як відомо, пристало найбільше українських послів; з другого ж боку бажання більш продуктивно працювати в Державній Думі на користь рідного краю. Успішно працювати в цьому напрямку в других думських фракціях, як показав досвід першої та другої Думи, не зручно (Див. передрюк статті з «Руси» в «Раді» 122). Більш умотивовано причину організації самостійної Української Громади в спеціальній декларації, виданій Громадою 24 мая і уміщеній в органі громади «Рідній Справі» (ч. 11). З огляду на історичну вартість цього документа передрюкуємо його цілком:

Од Української Думської Громади.

Порішивши оділитися в самостійну парламентську українську громаду і повиходити для цього з інших фракцій, до котрих ми попередю належали, ми добре розуміли, який це важний вчинок, і вважаємо потрібним, щоб не було ніякого непорозуміння, прилюдно висловити ті причини, з яких це сталось.

Російська Імперія, як відомо, виникла з Московського царства, котре витворилось більш менш насильним приєднанням сусідних держав і земель. Вона поширилась і зміцніла теж через подібні захвати як в Європі так і в Азії, — і тепер складається з багатьох різних частин, що иноді держаться купи лише оружною силою і дуже боляче відчувають, що вони підлеглі пануючому великоруському народові і його центральному правительству. Вони тим глибше почувають свою підлеглість, що як тільки котра з цих невеликоруських частин спробує хоч трохи оберетти свої національні осібности, то на це вже правительство

двипиться, як на політичний сепаратизм (бажання оділитись), котрий загрожує цілості і єдності російської держави.

Тепер, коли Російська Імперія зробилась конституційною державою і коли її основні закони (статті 72—81) забезпечують усім російським громадянам, не розбіраючи нації та віри, вільний розвиток, ми не тільки не бачим в законодавчій діяльності правительства якоїсь переміни поглядів на права невеликоруських народів, але в газетах, близьких до уряду, чуюм старі обвинувачення в політичній сепаратизмі,—і цим обвинуваченням, як видно, спочивають і де-які з політичних партій, що виробились в Думі.

Між тим політичне одділення од Росії якого-небудь з її безправних народів,—так само й України,—ми признаємо за неможливе і небажане.

Не кажучи вже про те, що таке одділення порушить загальну політичну рівновагу Європи, що воно може викликати чужоземне втручання і закінчитись новим поневоленням народів, що шукають волі,—це політичне одділення, щоб його здійснити і забезпечити на далі незалежність і силу нової держави, вимагало-б такого напруження економічних сил, якого така держава не змогла б витримати. Далі, коли-б такій державі і посчастлило, вона конечно мусіла б підпасти під економічну і політичну залежність од дужчих сусідів, так, як це ми тепер бачимо у Румунів, Болгар, Сербів, Чорногорців і т. и. З другого-ж боку, народи, що складають сучасну Росію, за сотні літ спільного життя дуже багато внесли в загально-державний культурний і матеріальний капітал — і не можуть зрестись од нього. Не втворювати нові держави по старим зразкам повинні тепер поневолені народи Росії; вони повинні йти до такого перероблення російської держави, як вже там вона не склалась,—щоб кожному народові була забезпечена свобода самостійного розвитку і життя на своїй землі.

Отже ми не признаємо ні можливим, ні бажаним порушення цілості і єдності Російської держави, а навпаки бачимо в

тій цілості і єдності кінчену умову сили для забезпечення будучини всіх народів Росії,—і про це заявляємо зовсім певно і рішуче.

Але ця цілість та єдність російської держави буде міцна і непорушна лиш тоді, як народи, що складають Росію, будуть зв'язані між собою не військовою сплюю і централізацією урядування, а через справжню спільність інтересів, котру всі будуть признавати. Вживання трохи не всіх економічних і політичних сил держави на те, щоб удержати слухняними всі її різні частини і щоб піддержати адміністративну централізацію, вже привело до того, що добробут люду і навіть зовнішню безпечність краю тепер не можна уважати за певні.

Один тільки єсть вихід з цього становища. По нашому глибокому переконанню,—це рішуча і кінчна переробка державного урядування на національну і територіальну (краєву) автономію всіх країн Російської Імперії, котрих людність повинна одержати права самовиразу і самоурядування.

Через те, маючи на увазі, що жадна з політичних партій Державної Думи не виставила досі питання про краєву автономію в усій повноті і для всіх недержавних народів Росії, а в тім і для нашого рідного краю—України, ми ставимо своєю особливою метою досягнути цього не резолюціями чи політичними програмами, а міцними державними установами; для цього, а також і для оборони всіх окремих інтересів України в загальнім законодавстві,—ми рішили з'єднатись в одну українську парламентську громаду, повиходивши для того з партій, до котрих ми досі належали.

Єднаючись таким чином для того, щоб добитися заведення автономного ладу в усій Росії і визволення нашої України з неволі, зостаючись вірні українській національній думці, котра завжди йшла не ухиляючись поруч з думками демократизму й поступу, ми зовсім не думаємо одрізнитись од загальних політичних і економічних змагань інших опозиційних партій. Поруч з тими партіями в Думі і в можливо повній згоді з ними ми будемо добиватись політичних і громадянських прав кожному з

люду Російської держави, на умовах повної рівності, не розбіраючи віри, нації і полу, будемо добиватись поширення прав народнього представництва що до законодавчого почину, що до бюджета і догляду над діяльністю міністерства, одвічального перед Думою.

Що до економічних справ, то на першу чергу ми ставимо здобуття народіві землі, котрою користувалися б тільки ті, що прикладають до неї свою працю. Для того ми уважаємо потрібним перевести законодавчим способом через Державну Думу примусове одбірання в краєвий фонд казенних, удільних, кабинетських, монастирських, церковних і всіх тих панських земель, котрі переважають трудову норму, щоб віддати їх на урівняне вживання трудового народа.

Що до робітницької справи, то ми будем вимагати восьмигодинного робочого дня, оборони праці жінок та дітей, страховки на старість та на случай знесилення. Допомагаючись скасування економічного кріпацтва, ми не бачимо великої різниці межі примусовим одбіранням земельних чи заводських маєтків. Що до цього, то на першій черзі треба поставити ті фабрично-заводські підприємства, котрі стосуються до хліборобства (сахарні, винокурні то що).

Отже ми не розходимось в основних завданнях що до парламентської роботи з іншими опозиційними гуртами—і через те рішуче одхиляємо всякі докори, ніби ми дробимо чи ослабляємо сили деморкатії або забуваємо загальні інтереси держави за своїми національними змаганнями. Наше глибоке переконання,—що наш виступ логично виходить з сучасного становища держави і з самих насущних її потреб, що ждуть задоволення.

Зупиняйтесь над поданою нами декларацією Української Громади ми не будемо. Роспуск другої Державної Думи не дав можливости українським послам доказати фактами, на скільки їхні заходи організуватись в одну національну фракцію з однаковою для всіх програмою, з однаковою тактикою і обовязковою

для всіх членів громади дисципліною—довговічні та міцні. Для нас уявляється абсолютно не можливим, щоб ті послі з України, які поділяють програму і тактику «партії народної свободи» могли б пристати до тієї парламентської організації, яка ближче стоїть по своїй програмі і тактиці до соціалістів-революціонерів. А між тим з газетних джерел ми знаємо, що поміж членів Української Громади є такий елемент і що українські депутати «кадети» брали досить енергичну участь в організації громади і були обібрані навіть до заряду останньої. Остається допустити, що «кадетській елемент» мусив одбутися за декілько днів цілу еволюцію в своїх поглядах і із уміркованих реформістів стати революціонерами, як по своїм поглядам так і по тактиці. Але допускати таке, ледве чи є рація: замість логіки і фактів ми тоді оперували б хисткими випадками і неконсеквентностями, на яких ніякого діла міцно ніхто не будував а особливо в таких справах, як ті, біля яких заходила Українська Громада Державної Думи. Само собою зрозуміло, що вступ до Громади тих елементів, які до цього часу не поділяли с.-р. світогляду і есеровської парламентської тактики, міг бути тільки часовим. При першому ж практичному виступі есеровської більшості громади в якомусь програмовому питанні, або в питаннях парламентської тактики, такий елемент мусив би виступити з Громади і в значній мірі підірвати її політичну силу. Так само стояла б справа і в тім разі, коли б більшість Громади складала «кадети», а меншість трудовки.

На нашу думку організація українських послів в таку форму парламентської організації, що хоче згуртуватися не тільки на національній платформі, але ще й на платформі аграрній, соціальній і політичній є річчю не довговічною. Різнородність соціального складу послів стоятиме завше на перешкоді такий організації і при першому ж практичному кроці виявить механічність такої комбінації. Через це декларацію Української громади ми вважаємо не переконуючою, мало аргументованою, а заходи її «соединить несоединимое» маючими не велику практичну вартість.

З цього, звичайно, не випливає, щоб «Громада» в тій формі, в якій вона хотіла останніми часами виступати в Державній Думі, не могла б мати певного значіння для політично національного зросту українського народу і для самої Державної Думи. Трудовицька, або скоріш есеровська, більшість Громади давала певні ознаки того, що і в питаннях національного характеру і в питаннях соціальних та інших реформ вона потрапить стати на демократичний ґрунт і зробить все, що тільки могло б бути в її силах, щоб вивести країну разом з іншими демократичними парламентськими фракціями з того тупого кутка, куда, вона уперлася через революцію,—а спеціально для українського народу вибороти певні національні права і інші придбання політичної та потроху і соціальної волі. Судячи по тим звісткам, які подавались в органі Громади (в «Рідній Справі»), члени останньої починали виявляти певну діяльність і працьовитість: так, вони винесли постанову домогаться в Державній Думі, аби в Харківському, Київському та Одеському університетах засновано було кафедри з українознавства з викладовою українською мовою; мали на увазі члени «громади» подати на затвердження Думи законопроект про охорону праці сільськогосподарських робітників; внесено було од «Громади» додатки до міністерського законопроекта про заведення загальної освіти в Росії. Додатки ці виглядають ось як:

1) в початковій школі треба вчити рідною мовою, якою говорять люде тієї шкільної округи.

2) Рідною мовою шкільної округи вважається мова, яку установить місцева виборна управа, запитавши всіх, хто живе в тій округі.

3) Хто не згодиться з постановою місцевої управи про шкільну мову, може ту постанову оскаржити.

4) В місцях, де говорять різними мовами, забезпечується, щоб і меншість якого небудь народа мала право учити в школі своєю рідною мовою.

5) Російську мову як мову державну в початкових школах треба учити.

6) В початковій школі треба учити по тих книжках, як скаже виборна місцева управа.

Додаток до параграфу 6 міністерського Законопроекту (втім додатку міністерство закликає управу церковних шкіл розробляти план народньої освіти) одкинуто.

В параграфі 8-му одкидається те місце, у якому законопроект закликає міністерство внутрішніх справ до участі в просвітних справах.

Одкидається і увесь додаток до параграфу 8-го (де говориться, що запомогу з казни можуть мати і церковні школи).

Другу половину параграфу 10 викласти так: «місцева самоуправа заводить і порядкує початковими школами що до господарства, науки та виховання, під доглядом міністерства освіти».

Параграф 12 викласти так: «міністерство народньої освіти ділить призначені на вселюдну освіту гроші так, як то заявить місцева управа опираючись на цей закон».

Одкидаються всі статті теперішнього закону, що не згодні з цим законом або перечать йому; статті 3472 і 3473 свода законів том XI, частина I (тими статтями тепер установлено, що шкільною мовою повинна бути тільки мова російська».

Роспуск Думи спинив творчу діяльність «Громади» в законодавчих справах і не дав можливости доказати членам її, наскільки їхній прогноз що до потреби організації нослів з України в спільну парламентську фракцію з спільною програмою і тактикою міг би бути живучим і довгочасним.

Підводячи рахунок короткої діяльності Української парламентської фракції в Державній Думі, ми не можемо сказати, щоб діяльність ця виявилась в аби яких конкретних здобутках. Ні одного закону, корисного спеціально для України, фракція не провела, перше через те, що й організувалась вона, як самостійна парламентська організація сливе за де кілька день до роспуска Думи,—а по друге й через те, що на заваді стояла загальна політична ситуація в країні, мало сприяюча для розв'язання національного питання взагалі і українського зокрема. Більше значіння

мало існування Громади з агітаційного боку. Дякуючи своєму органі і маніфестуванню в Думі національних потреб і претензій українського народу, парламентська українська фракція зробила де які кроки, щоб звязати себе з українським громадянством і понести в маси українського народу ясні гасла національної емансипації. Тут заслуга української фракції безперечна і матиме безумовно певні позитивні наслідки.

Значним фактом в життю українського народу треба визнати заснування «Українського Наукового Товариства у Києві».

В момент формування національної свідомості українського народу, в момент перетворення його з несвідомої маси, з нації «тутешніх», «місцевих людей», або—в кращому разі—з «хахлов» в свідомих своєї приналежності до певного національного колективу одиниць заснування такого товариства являється як раз на часі. Викликане новими потребами нашого національного життя Українське Наукове Товариство може відограти величезну роль, як наукову, так і громадську. Той, хто пригадає, як стоїть у нас справа з українознавством, як з певним комплексом наукових дисциплін, так чи інакше звязаних з українським народом, поставлених з вини центрального уряду російського і власного національного безсилля в неможливе становище, той, хто пригадає, яке значіння має національна наука в справі національного збудження і розвитку нашого народу, той, звичайно, оцінить благодійну вагу в цій справі систематичної наукової діяльності Українського Наукового Товариства.

Поведена стало, в консеквентно-витриманому національному напрямку ця діяльність в значній мірі може спричинитись розробленню українських наукових дисциплін і загатити ті прогалини, які утворилися в науці через інгнорування українознавства. Останне, як показав проф. М. Грушевський в своїх статтях «Справа українських кафедр і наші наукові потреби»¹⁾, вимагає до себе пильної уваги з боку окремих учених дослідників

1) Літературно-Науковий Вістник. 1907 р. I—III кн.

і цілих наукових інституцій. Є де-які галузі українознавства—що уявляють з себе майже непочатий край. Інші вимагають синтетичної роботи біля себе. При існуванні українських кафедр розроблення обох наукових галузів українознавства по університетах могло би бути більш-менш забезпечено. Але як заведення цих кафедр являється поки що питанням, практичного порішення котрого не має ніяких даних сподіватися в найближчому часі, то єдиною інституцією, яка може допомогти в цій справі, являється Українське Наукове Товариство, яке головною метою своєї діяльності ставить: «наукові розсліди на полі українознавства і ознайомлення громадянства зо всіма сторонами минулого й сучасного життя України»¹⁾). Сконцентрувавши біля себе українських дослідників з різних галузів українознавства «київське наукове товариство, при вмилій організації своєї наукової роботи, може стати інституцією, надзвичайно корисною для національно-культурного розвитку нашого народу, аналогічною по своїм заслугам до Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Маючи все це на увазі, ми не можемо не висловити бажання найщирішого успіху новому товариству в його діяльності і почуття признання ініціаторам його. З другого боку той факт, що на чолі нового товариства стають такі визначні наукові українські діячи, як проф. М. Грушевський являється порукою дальшого розвитку товариства і продуктивної наукової праці його на користь рідного краю.

Поки що наукове товариство встигло тільки зорганізуватися і приступити до вироблення програми своєї наукової діяльності. Схема останньої в головних рисах подана була в докладі проф. Грушевського, відчитанного на першому зібранні товариства (29 априля с. р.). На думку автора доклада.

«Українське наукове товариство мусить мати перед очима подвійну мету, вказану йому і його статутом і тими обставинами, в яких задумує воно розвивати свою діяльність: по перше—ор-

¹⁾ Рада № 100 „Перши збори Українського Наукового Товариства у Києві“.

ганізацію наукової роботи, по друге—популяризацію серед суспільности здобутків сучасної науки.

Наукова робота має розвиватися по змозі у всіх областях науки, а перед усім—в сфері українознавства, то значить, в тих областях наукової роботи, які роз'яснюють нам минувшість і сучасне життя українського народу і його території. Організація наукової роботи в цих напрямках вимагає певної спеціалізації, а власне—поділу на секції наукових сил Товариства. Відповідно до завдань, які собі становить Товариство, найбільш практичним здається випробоване вже й іншими аналогічними інституціями групування, в трьох секціях:

В секції історичній, для історії з помічними науками, археології, етнології, історії права, історії штуки, взагалі і особливо для історії України, її археології, етнології і т. д.

В секції філологічній, для мови, історії літератури й народної словесности, української й загальної.

В секції математично—природничій, для наук математичних, природничих і лікарських, взагалі, і в спеціальному приложенню до українського народу й України.

До секцій належать наукова робота в зазначених вище і споріднених з ними областях. В них мають обговорюватися наукові праці, внесені до Товариства, оцінюватися й ухвалюватися роботи, призначені для публікацій Товариства. Організуються вони тим способом, що кожному членові Товариства дається право записатися до котрої небудь секції Товариства і брати участь в її занятях: в інтересах як найскорішого розвитку наукової роботи треба зараз же, як цей план буде прийнятий, оповістити всіх членів Товариства про це. Для координування наукових занять секцій з загальним життям Товариства, до ради Товариства, з правами голосу, мають входити голови секцій, або вибрані замість них делегати. Подробичі устрою й діяльності секцій має означити інструкція, вироблена спільно секціями й затверджена зборами Товариства.

Для організації наукових занять в певних областях науки, які вимагають ширшої участі робітників не тільки з Товариства,

а і з поза нього, при секціях повинні організуватися наукові комісії, як помічні, організаційні органи їх. Хоч загалом це вже належить до діяльності секцій, проте не можна не піднести тут потреби сформування двох комісій, дуже потрібних уже зараз, в перших же початках діяльності Товариства. Це комісія етнографічна, для народньої словесности (фольклора) і етнології при секціях історичній і філологічній, дуже важна з огляду на велику масу матеріялу й потреби згрупування коло його збирання й оброблення робітників з поза Товариства. Друга, ще потрібніша з огляду на теперішні обставини українського життя—це комісія язикова, при секції філологічній. Пекучі питання вироблення і приведення до можливої одностайности української правописи, граматики, термінології і взагалі певних принципів літературної мови роблять її невідмінно потрібною, і через те засновання цих двох комісій треба б в принципі ухвалити тепер же, разом з заснованням секцій, і оповістити про це членів, щоб задалегідь гуртувати для них наукових робітників.

Таксамо вважав би я потрібним ухвалення в принципі, щоб Товариство, скоро тільки наукова робота проявить себе в нім, приступило до видавання наукового видавництва, яке б подавало наукові праці й реферати членів і служило б свідоцтвом його наукового життя, по друге—приступило б до організації з'їздів українських наукових діячів, які б могли бути дуже користними і в різних справах більш практичної натури, і послужити сильним і успішним способом на те, щоб викликати живіший науковий рух також і по інших частях України.

Що до популяризації науки, то тут, полишаючи діло раді й секціям товариства, належало-б висловити бажання, щоб уже від осені Товариство могло-б приступити до організації публичних викладів, поодиноких лекцій і цілих серій їх, особливо з сфери українознавства, а для цього потрібно оповістити членів про такий план і просити тих з них, які б взяли на себе читання таких лекцій, аби завчасу сповістили раду Товариства про свій замір, і подали програми своїх викладів, аби рада могла завчасу добути дозвіл на ті виклади.

Другою такою точкою в популяризації науки, на яку му-
сило б звернути увагу Товариство та заохотити своїх членів до
роботи в тім напрямі, було б приготування підручників—і за-
гального характера, і особливо—з українознавства, з тих областей
його, в яких ми ще не маємо українських підручників—як істо-
рія українського письменства, географія і статистика України
і т. п.».

Подаючи запропоновану головою нового товариства схему май-
бутньої діяльності останнього і згоджуючись в загальних рисах з нею,
ми не можемо не зауважити в ній великого пропуску. Доклад
проф. Грушевського не згадує про економіку України і про по-
требу заснування при товаристві окремої секції, призначеної спе-
ціально для вивчення економічних відносин на Україні. А між-
тим заснування економічної секції через загальне зацікавлення в
наші часи економічними науками і через лихий стан вивчення
економічних відносин на Україні являється річчю просто таки
необхідною.

Минаючи чисто наукове значіння докладного вивчення еко-
номіки української, заснування такої секції має і певне прак-
тичне значіння з національного погляду. Не треба забувати того,
що наші національно-політичні домогання, напр. автономії Укра-
їни, в значній мірі мають свою базу в економічних потребах
української території. Вияснити останні в докладних фактах, ци-
фрах і висновках являється *conditio sine qua non* живучести і
реальности того постулату, який ми висовуємо і в реалізації якого
ми бачимо певну юридичну гарантію нашого національного роз-
витку. Поки що ми не можемо сказати, щоб постулат автономії
України був справді зрозумілим для широких мас українського
народу, щоб потреба цього нашого національного домагання сві-
домо відчувалась українськими массами, щоб, нарешті, останні
висновки, квінт-ессенція тієї аргументації, до якої ми звертає-
мось, боронячи наше домагання, були відомі не тільки в літера-
турних колах, а і далеко по за ними. Це—факт, перечити якому
певно ніхто не буде, як не буде також ніхто перечити й тому,
що й та аргументація автономії України, про яку так часто до-

водиться читати в українській пресі, власне кажучи, далі загальних фраз, а в кращім разі, поодиноких аргументів наукового значіння до окремих пунктів національної програми ще не пішла. Вимагаючи для себе автономії України ми повинні аргументувати цей постулат доказами не тільки національно культурного, але й юридично-економічного характеру, не тільки тим, що при здійсненню цього постулату, ми, мовляв, зможемо невпинно розвиватися в нашому національному-культурному життї, але ще й тим, що автономія України забезпечить певними юридичними нормами розвиток нашого господарського життя, розвиток продукційних сил нашої країни, який, власне кажучи, і являється основною базою і для культурно-національного розвитку. Не дивлячись на всю вагу з національного погляду вивчення економічних відносин на Україні, справа з цим стоїть досить зле і вимагає великої синтетичної роботи біля себе, яка не під силу поодиноким особам і може бути виконана тільки цілою науковою інституцією, колективними зусиллями цілого кола наукових діячів. От через що Науковому Українському Товариству, яке головною своєю метою ставить вивчення сучасного життя України у всіх його проявах, треба звернути особливо-пильну увагу на згадану сферу українознавства, знайомлячи з висновками своїх дослідів в цій справі і широкі маси українського народу. От через що треба побажати, щоб і пропозиція члена Наукового Українського Товариства д. Н. Васіленко, який згоджуючись з докладом проф. Грушевського про організацію і план наукової діяльності товариства, разом з тим пропонував засновати окрему секцію—правничо-економічну, була прийнята товариством.

Українська преса почала останніми часами звертати на себе увагу російського уряду. Так, заборонена була часопись «Наша Дума», що виходила в Петербурзі в апрілі місяці с. р. двічі на тиждень. Вийшло тільки 2 числа. «Наша Дума» мала соціал-демократичний напрямок і видавалась за участю де-яких українських послів другої Державної Думи, що поділяли програм української соціал-демократичної партії.

Після роспуску Думи урядову кару заслужили. «Рада», на редактора якої накладено штраф в 300 карб. або 1 місяць тюрми за статтю уміщену в газеті. Редактора нового українського щотижневого органу. «Слово» потягнуто до суду на підставі 206 ст. Загальн. Уст. Губ., т. П. св. Зак. вид. 1892 ст. 15. за передрюк фельетону д. Меншикова з «Нового Времени» в ч. 3-му під заголовком «В Думі». Характерно зазначити, що за цей самий фельетон ні автора фельетону, ні редактора «Нового Времени» до суду не потягнуто. Ще більше лиха зазнав «Рідний Край» — що щотижнева часопись, що ось уже другий рік виходить в Полтаві. Полтавська адміністрація не раз карала цю українську часопись частими конфіскаціями окремих чисел, заборону продажу її по окремих місцевостях Полтавщини (напр. в Кременчузі) то що. Нарешті видавання часопису в Полтаві стало абсолютно не можливим. Уникаючи адміністративних репресій, редакція «Рідного Краю» мусила йти на певні компроміси, жертвуючи інтересом змісту і гострою правдивістю вислову, не видгукуючись, як слід на болючі питання життя, промовчуючи те, що вимагало до себе уваги і того чи іншого реагування, але і це плавання між урядовими Сцілами і Харібдами всеж таки не допомогло. Не маючи формальних причіпок для репресій над редакцією адміністрація запечатала ту друкарню, де друкувався «Рідний Край». Під впливом таких утисків редакція примушена була часово припинити видання і повідомити своїх «передплатників та прихильників», що видавати на далі часопись в Полтаві не має ні якої змоги, а через те видавництво переноситься в Київ. Перехід в інше місце вимагатиме од редакції багато клопотів та коштів, а через те слідуюче число вийде не так то швидко»¹⁾.

Через роспуск другої Державної Думи мусила на «між думські часи» спинитися і «Рідна Справа» («Думські вісти») — орган Української Парламентської Громади, що виходив в Петербурзі. В останньому числі редакція «Рідної справи» (ч. 12) повідомляє,

1) Рада ч. 125. Субота 2 іюня.

що з початком 1 ноября с. р. вона має надію знову приступити до видання «Рідної Справи», або якоїсь иншої газети, що буде обстоювати такіж самі думки, що проводились у «Рідній Справі». За весь час своєї діяльності видавничої редакція випустила тільки 12 чисел. Але, не дивлячись на це. «Рідна Справа» відіграла досить велике значіння в справі організації української трудової громади. По інтересу ж статей, по вмілому редагуванню і популярности мови «Рідну Справу» треба зарахувати до найкращих часописів, які тільки видавались на українській мові. Не можна не побажати, щоб редакція і далі (з першого 1 ноября с. р.) вела справу свого майбутнього видавництва так само, як «Рідну Справу».

С. Петлюра.
